

KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM

Hittudományi Kar
Rendszeres Teológiai Tanszék

Tatai István

Az Egyház és Izrael
Korrelációs modellkeresés a poszt-holokauszt
teológiában

PhD TÉZISFÜZET

Témavezető professzor:
Dr. habil. Szűcs Ferenc

Budapest

2008

ÖSSZEFOGLALÁS

Az Egyház és Izrael

Korrelációs modellkeresés a poszt-holokauszt teológiában

1. A holokauszt, mint teológiai földrengés és új hermeneutikai nyitány

A második világháború utáni teológiai gondolkodást két jelentős földrengés rázta meg. Az egyik az Egyház holokauszt előidézéséhez kapcsolódó tanbeli felelősségének kérdése, a másik pedig az újraalapított zsidó állam problematikája volt. Kimutattuk, hogy az Egyház antijudaista teológiája, igehirdetése és művészeti ábrázolása, a „vetés és aratás törvényének” megfelelően, jelentős hatást gyakorolt a soá borzalmainak létrejöttében. Az új zsidó állam léte pedig az Egyház ekkleziológiai identitására kérdezett rá. A hagyományosan önmagát „igazi Izraelnek” (Verus Israel) nevező Egyház, kénytelen volt szembesülni a zsidó nép fennmaradásának tényével, azzal a lehetőséggel, hogy Isten Izraelt mégsem vetette el, hanem az Ábrahámnak adott ősi ígéreteihez és szövetségéhez ma is hűséges. A teológiai újragondolás és az esetleges „jóvátétel” (Wiedergutmachung – Mußner) két szálon indult el. Az egyik szál a nagy konszenzussal elfogadott egyházi dokumentumokban kísérhető nyomon, a másik pedig a konkrét teológusokhoz köthető Izrael-teológiákban tanulmányozható.

2. Az Egyház bűnbánata és teológiai jóvátétel

Dolgozatunk második részében, időrendi sorrendben ismertettük és elemeztük a napvilágot látott legfontosabb az Izrael és az Egyház kapcsolatával foglalkozó nyilatkozatokat. Ezek

időrendi sorrendben a következők: Az Egyházak Világtanácsa amsterdami dokumentuma, a Holland Református Egyház tanulmánya, a római egyház Nostra Aetate alapirata, a Rajnai Egyház állásfoglalása, a Leueneri Egyházi Közösség tanulmánya, illetve a magyar megnyilvánulások. A hat alpontban tárgyalt dokumentumok különböző történelmi és teológiai háttérből reflektálnak a holokauszt „brutum factum”-ára (Barth). Két dologban azonban szinte mindegyik dokumentum megegyezik:

a) A vészidőszak idején az egyházak nem álltak elhívatottságuk magaslatán, ezért felelősséget vállalnak a történelemért, és *bűnbánatot* tartanak. Legelőször az Egyházak Világtanácsa (EVT) jelenti ki Amsterdamban: Az antiszemitizmus Isten és emberiség elleni bűn.

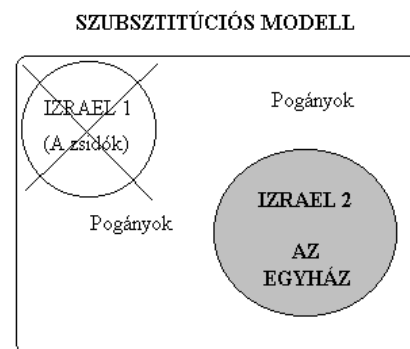
b) Az egyházi dokumentumok szükségesnek tartják a zsidó néppel kapcsolatos *teológiai látásmódjuk revízióját*. Mindenek előtt kijelentik, hogy *Izraelnek érvényes szövetsége van Istenével*, amit Isten Jézus kereszthalála után sem mondott fel. Ennek összefüggésében legtöbbjük *lemond a korábbi „megvetés teológiáról” (theology of contempt) valamint a zsidómisszióról*. Továbbá elvetik az „istenyilkosság” vádját, ugyanakkor síkra szállnak a keresztyén-zsidó kapcsolatok általános javítása és azok teológiai rendezése mellett.

Az állásfoglalásokat tanulmányozva azonban felfigyeltünk egy jelentős *teológiai elbizonytalanodásra*, amely dolgozatunk kérdésselvetésének kiinduló okát képezi: Ha Izraelnek ma is érvényes szövetsége van, s az Egyház önként lemond a zsidóság felé irányuló korábbi missziójáról, akkor miben is áll az Egyház üdvösségtani specifikuma és identitása Izrael jelenlétében? Az egyházi nyilatkozatok jelentős része eljut ennek a kérdésnek a feltevéséig, méghozzá legtöbbször a tanulmányaik végén, azonban

elfogadhatóan modifikált korrelációs modell hiányában (Verhältnisbestimmung), csak a probléma további megoldására buzdítanak.

3. Korrelációs modellek

Írásunk harmadik részében a korábban alkotott „kurrens” és a legmodernebb ekkleziológiai modelleket mutattuk be. Itt is időrendi sorrendet követtünk. Mivel még napjainkban is él a már hivatalosan nem létező, mégis számos beidegződésben tetten érhető hagyományos „szubsztitúciós modell” (Izraelt az Egyház üdvtörténetileg és szoteriológiailag végérvényesen leváltja), ezért ennek a hagyományos struktúrának az ismertetésével kezdjük munkánkat (3.1.).

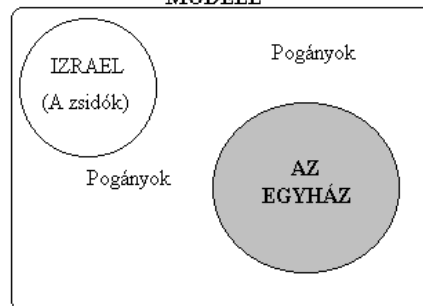

Ezt követőleg tárgyaltuk a *klasszikus szövetség-orientált*, illetve föderális teológiai megközelítéseket. A szövetség-teológiai modellben Izrael ideiglenes szövetsége Isten örök és korábban megkötött kegyelmi szövetségének, a „foedus gratiae”-nak van alárendelve. Ebben a modellben az átfogóbb kategória az Egyház, amely Izraelnél is előbb létezett, de az üdvtörténet egy bizonyos szakaszában (Ábrahámtól Jézusig) a két fogalom azonosítást nyert.

Ezért a szövetség teológia az Egyház és Izrael fogalmakat gyakran szinonim kifejezéseként kezeli (3.2.).

Külön alpontot szántunk *Karl Barth Izrael-tanának* ismertetésére, hiszen ő hozta vissza a 20. században új módon az Izrael-kérdést a teológiába (F.-W. Marquardt). A Barth-i teológia bátor, de dialektikusan fogalmazott Ige és Izrael-tana lavinaszerűen hatott, és érthető módon kontroverz visszhangokat eredményezett a „teológusok játszótérén” a holokauszt után is. A korai Barth (KD II), megtartva a református egyszövetséges koncepciót, Istennek a Krisztusban elhívott és kiválasztott egy gyülekezetéről (eine Gemeinde) beszél, amelyben azonban Isten népe, mint Izrael és Egyház, két formában (Gestalt) és rendeltetésben él: Izrael az elhalásra (extinctio) és ítéletre (Gericht) rendelt edény, míg az Egyház a megdicsőülés (exaltatio) és Isten irgalmának (Erbarmen) hordozója. A késői Barth a holokauszt után elmozdul korábbi negatív fogalmazott Izrael-tanáról, s inkább Izrael és az Egyház ökumenikus kapcsolatáról beszél. Izrael modern államát pedig sajátos Isten-bizonyítéknak nevezte. Barth művét számosan kritizálták (erősebben M. Goldmann, nagyobb tapintattal B. Klappert), mások azonban lelkesen üdvözölték (K. Sonderegger). Az azonban bizonyos, hogy a tételeivel való konfrontálódást senki sem kerülhette ki, aki az Izrael-kérdésben bármit is mondani akart.

DISZPENZÁCIÓS / KETTŐS SZÖVETSÉG
MODELL

A modellek tanulmányozásának sorában eljutunk az ún. *diasztázis teológiákhoz* (3.4.), amelyek a korábbi, általában „egy szövetségben” orientálódó modellek helyett „két szövetségben”, illetve Izrael és az Egyház teljes szoteriológiai különválasztásában gondolkodnak.

Ezeket a modelleket is ugyanazon négy alapszempontra alapján analizáltuk:

- Mit mond az adott struktúra az Egyház és Izrael *ekklézológiai identitásáról* és kapcsolatáról?
- Mit mond az adott modell a zsidóság *szoteriológiai* helyzetéről?
- Tartozik-e az Egyház bármiféle teológiai asszisztenciával a Zsinagóga felé, hogy annak eszkatológiai perspektívái megvalósuljanak? Ezt neveztük *missziológiai aspektusnak*.
- Elemzésünk negyedik szempontja az eszkatológiai aspektus volt: Van-e valamilyen eszkatológiai reménysége, illetve közös reménysége Izraelnek és az Egyháznak?

Vizsgálódásunk eredményeként megállapítottuk, hogy a korábbi és a legújabb modellek is, a korai keresztyén gondolkodással összevetve, bizonyos megszegényedéshez vezetnek bennünket. A korábbi modellek (szubsztitúció) negatív hozadéka elsősorban *ekklézológiai és eszkatológiai* jellegű volt: Az Egyház elfeledkezett a Rm 11-ben vázolt gyökereiről, a zsidó Olajfáról, valamint nem tudott mit kezdeni eszkatológiai perspektívának szélesebb ölelésével, így az esetleges zsidó összegyűjtéssel, illetve a Messiási Ország felállításának kérdésével. Az újabb modellek (kettős üdv-utak, pluralizmus) hiányosságai is szembetűnők, sőt talán ezek súlyosabbak, mint a korábbiak. Ezekben a képletekben az Egyház készségesnek mutatkozik

óegyházi herezisek újraélesztésére, illetve alapvető *krisztológiai-szoteriológiai* dogmáinak feladására. Ide tartozik Jézus messiás voltának tagadása, illetve a Szentháromság-tannal kapcsolatos elbizonytalanodás. A missziológiai hiányosság a korábbi megváltoztatott tételekből adódik. Amennyiben az üdvösség nem csak Krisztushoz köthető, akkor nem szükséges a *missziós szükségességéről* sem beszélnünk.

4. Speciális hangok

A szerteágazó teológiai okfejtések és struktúrák között, a negyedik fejezetben, szükségesnek tartottunk két másik speciális hang megszólaltatását is. Ez a *két speciális hang* a *palesztin felszabadítási teológia* (PFT) és a *messiási judaizmus* (MJ) volt. Felismertük, hogy a Közel-Kelet háborús konfliktusa alapvetően teológiai probléma, s a keresztyén teológia kijelentései akaratlanul is a politikai állásfoglalás területén visszhangzanak. A messiási judaizmus ismertetésekor kitértünk a nemzetközi és a magyar vonatkozásokra is. Az MJ alapproblémája, a poszt-holokauszt Egyház alapproblémájához hasonlóan, a Krisztus-testen belüli integrálódás és identitás kérdése. A témával a „*Úton a Második Jeruzsálemi Zsinat felé*” (TJCII) mozgalom foglalkozik. A 20 éves bilaterális mozgalom több krízisen ment át, ennek ellenére egyház-diplomáciai eredményei figyelemre méltóak.

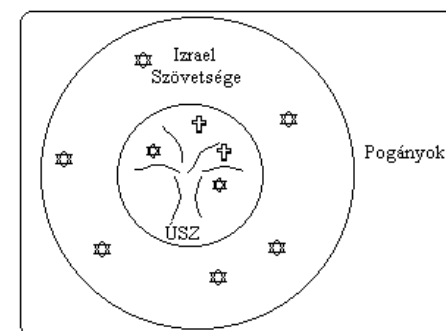
5. A Római levél témaorientált egzegézise

A fentiekből következőleg elkerülhetetlenné vált a Római levél témaorientált egzegetikai áttekintése. A modelleket mérő korábbi kérdéseinket, az Újszövetséget, ezen belül a Római levelet olvasva, is feltettük. Felismertük, hogy az Újszövetség sajátosan szól a zsidóság és az Egyház kapcsolatáról. A *zsidó teológiai létről*

szóló újszövetségi kijelentéseket nehéz egyetlen ellentmondásmentes rendszerbe illeszteni. A feltárt „ellentmondásokat” egyesek logikai ellentmondásoknak (contradictio) vagy egyenesen szkizofréniának nevezik, mi azonban a paradoxon fogalmával próbáltuk azokat leírni.

6. Izrael paradox egzisztenciája – Olajfa modell

PARADOX EGZISZTENCIA MODELL

A hatodik fejezetben megkíséreltünk egy sajátos és új modellt felállítani, amelyet alapjaiban reformátusnak tartunk, mert az egy ábrahám szövettségben gondolkodik, mégis sajátos helyet talál az új szövetsegnak is, amelyet Izrael egy szövetsége ölel át. A modell neve: *Izrael paradox egzisztenciája – Olajfa modell*. Dolgozatunkban Izrael létét kifejezendő hét olyan paradoxonpárt találtunk, amely látszólagos ellentmondásosságukban, mégis azt az igazságot fejezik ki, amely az idő tengelyén a genezistől az apokaliptikus jövőig valósul meg. *Izrael létét paradox egzisztenciának* nevezzük, mert a paradoxon-párok a biblia kijelentésben egyértelműen jelen vannak. Megjegyezzük, kissé védve a korábbi teológiai gondolkodás részigazságait is, hogy a teológiai modellek leggyakrabban nem mondtak hamis állítást

Izraelről, hanem csak a bibliában található paradoxon-párok egyik felét ragadták meg. Ez a melléfogás azonban fatális konzekvenciákhoz vezetett és vezethet ma is. Izrael paradox létének megértése titok marad. Létének a bibliai kijelentésben rögzített dinamikus feszültségeit, paradoxonjait őriznünk és együttlátnunk kell, egészen a parusziáig, amikor reménységünk szerint minden paradoxon fel fog oldódni.

Az Egyház fogalmának újradefiniálása Izrael jelenlétében

a) Mi is az Egyház? Ebben a meghatározásban tudatosan alkalmaztuk azon felismerésünket, hogy a mindenkori Egyház soha nem definiálhatja magát Izraeltől függetlenül: Az Egyház azon *zsidó és pogány* személyek közössége, akik a Krisztus-Messiás által, mint Izrael szellemi maradékának kontinuum, Izrael Olajfáján *külön identitásokban*, de *az egy Krisztus-testben integrálódva*, szeretetben élnek együtt. A „külön identitás” kifejezés hivatott hangsúlyozni azt, hogy a Krisztus-hívő zsidó nem lesz pogánnyá, s a pogány sem lesz zsidóvá, amikor a Jézus-Messiást elfogadja. Az integrálódás pedig egységükre, koinóniájukra utal. Mindkettő az marad, ami volt, mégis egyek. Kettőjük közös üdvösségben összekapcsolt léte pedig üzenet lehet(ne) a világ és Izrael számára, mert az Egyház az a hely, ahol a békétlenség fala már a Krisztus keresztye által leomlott (Ef 2).

b) Mindezek után micsoda is Izrael? Izrael továbbra is Isten választott népe. Értünk pogányok miatt (is) keményítettek meg. Ők is Messiásukban nyerhetnek üdvösséget, amely az eszkatonban testületileg fog megtörténni. Addig is a pogány és zsidó hívők, tehát az új szövetségben élő Egyház, szeretettel és igaz szóval tartoznak zsidó testvéreiknek, amely néha könnyekkel elmondott imádságban, máskor ölelésben nyilvánulhat meg.

7. Neuralgikus kérdések

A hetedik fejezetben néhány neuralgikus kérdést érintettünk. Ezek a *zsidómisszió* elfogadhatatlan és elfogadható lehetőségei, valamint az *Ígéret földjének* tulajdon- és hasznélvezeti jogával összefüggő problematikák. Végül egy rendkívül vitatott és speciális eszkatológiai kérdést vetettünk fel: a *Regnum Christi*, tehát a millennium problematikáját. A millennium kérdés dogmatörténeti sorsa egy sajátos fosszília. Egy lenyomat, amelyen keresztül szemmel kísérhetjük az Egyház Izraeltől való eltávolodását és eszkatológiai megszegényedését, s ennek néhány következményét. Örvendetes, hogy napjainkban számos neves és mértéktartó teológus, ezt a problematikus eszkatológikus kérdést is, újra megkísérli beépíteni teológiai gondolkodásába. Ezek közé tartozik többek között J. Moltmann is.

8. Konzekvenciák, tézisek és ajánlások

A konzekvenciákról szóló záró fejezetben számos ajánlást fogalmaztunk meg. Az ajánlások teológiai gondolkodásunk és egyházi gyakorlatunk izraelológiai megújulását szorgalmazzák. Ezek közül a rendszeres teológiára nézve a legfontosabbak:

TÉZISEK

- *Ekkleziológiai és eszkatológia.* Az Egyház a poszt-holokauszt teológia eredményei alapján Izraelt nem tekintheti a múlt üdvtörténeti relikviájának. Az Egyház többé nem definiálhatja önmagát Izrael nélkül, hiszen

Izraelnek maradandó szövetsége van Istenével, és a kettő közös eszkatológiája perspektívával rendelkezik, amelyet az Olajfa, egy Krisztus-Messiás test, és az *egy akol egy pásztor* kép is leír.

*

The Church and Israel

Seeking a model of correlation in post-Holocaust theology

1. Two significant earthquakes have shaken theological thinking since World War II. One has been the question of responsibility of the church's teaching in relation to paving the way to the Holocaust and the second has been the problem of the re-establishment of the Jewish State. It has been proved that the anti-Judaistic theology, preaching and Christian art of the Church played an important role in the unfolding of the horrors of the Shoah. The existence of the Jewish State, on the other hand, questioned the ecclesiological identity of the Church. The Church, traditionally calling herself the True Israel (*Verus Israel*) has been forced to face the fact of the survival of the Jewish people and the possibility that God has not rejected the Jewish people but that He is faithful to the ancient promises and covenant given to Abraham even today. Theological re-thinking and a possible remedy (*Wiedergutmachung* - *Mußner*) have begun in two directions. One of them can be traced in the Church documents that had been accepted in great consensus. The other can be studied in specific theologies of Israel linked to specific theologians.

2. Different Church statements dealing with the relationship of Israel and the Church. These statements, discussed in 6 subpoints reflect on the 'brutum factum' (Barth) of the Holocaust from different historical and theological perspectives. In two aspects, however, almost all such documents agree:

- *Paradox izraelológiai egzisztencia a páli kijelentésben és Izrael szövetségében.* Izrael mind az Újszövetség, mind az ábrahामी szövetség kijelentései felől nézve sajátos paradox egzisztenciában él. Izrael létében egyaránt működik az *elève elrendelés* (Rm 9) és a *szabad akarat* (Rm 10) elve is. A Rm 11 pedig a kettő egymásba konvertálása, az Izrael titka, amely szükségszerűen doxológiára hív fel bennünket.
- *Krisztológia és szoteriológia.* Látva a modern két üdvháztartás és pluralista tendenciákat, mindenképpen óvatosaknak kell maradnunk, hiszen ezek elfogadása súlyos keresztyén identitáskrizisbe sorolhat bennünket.
- *Missziológiai aspektus.* Úgy kell szeretnünk Izraelt és a zsidó népet, hogy közben a zsidó Jézus-Messiás személyében elérkezett üdvösségtől el ne tántorodjunk. Ő tehet bennünket zsidókat és pogányokat az Izrael-gyökereken felnövekvő egy eszkatológikus néppé, páli terminológiát használva, a Messiás Testévé, amelyben zsidó és nem-zsidó tagok külön identitással bírhatnak. A zsidó nép iránti szeretetünk arra késztet bennünket, hogy az elkészített „*hora confessionis*”-ban számot adjunk reménységünkről. Ennek előfeltételei azonban nyilvánvalóak: őszintébb Isten és a zsidóság előtti *bűnbánatra, igazságunkat is felülmúló krisztusi szeretetre, és a Szentlélekért könyörgő teológiai újragondolásra van szükségünk.*

a) At the time of the Shoah, the churches did not respond biblically, therefore they should now take responsibility and *repent*. The World Council of Churches (WCC) was the first that declared in Amsterdam: anti-semitism was a sin against God and against humanity.

b) The church statements deem it necessary to revise their *theological viewpoints* on the Jewish people. First of all, they state that Israel has a valid covenant with her God that He did not abolish even after the crucifixion of Jesus. In this context most documents give up on the earlier *theology of contempt* and on *mission* to the Jews. Furthermore, they reject the traditional accusation of deicide and they fight for the improvement of Jewish-Christian relations and the theological statements of these relations.

In the course of studying such documents, we have, however, noted a significant loss of theological confidence, which is the initial reason for the questions presented in the present dissertation: if Israel has a valid covenant with God today and the Church is voluntarily giving up on missions to the Jewish people, what is left of the specific identity of the Church in relation to salvation in the presence of Israel? A significant number of the church statements come to pose such questions, mostly at the end of their studies, but in the lack of an acceptably modified correlation (*Verhältnisbestimmung*), they only encourage further work for the resolution of the problem.

3. We introduce the earlier, the current and the most up-to-date ecclesiological models. We follow chronological order at this point, too. Since the *substitution model* (the Church has fully replaced Israel in her role in the history of Salvation and in soteriology), although officially non-existent any more, is still present in a great

number of church reactions. We start our work with the description of this theological structure.

After this we discuss the classical *covenant-oriented or federal theological* approaches. In the covenant-theological model the temporary covenant made with Israel is subject to God's eternal covenant based in grace (*foedus gratiae*). In this model the Church is the more comprehensive entity that had existed before Israel, but in a certain period of the history of Salvation (from Abraham to Jesus) the two concepts came together and became identical. Therefore covenantal theology often uses the phrases of the church and Israel as synonyms.

We have devoted a special sub-division to the description of *Karl Barth's doctrine on Israel* as he was the one who brought back the Israel question into the theology of the 20th Century (F.-W. Marquardt). The courageous but dialectically formulated theology of Barth created an avalanche and - understandably - greatly controversial responses on the 'playground' of theologians even after the Holocaust. The early Barth (KD II) holding to the single covenant concept of reformed theology, speaks about the single Community of God called and chosen in Christ (*eine Gemeinde*), within the people of God as the Church and Israel which exist in two forms (*Gestalt*) and destinies: Israel being a vessel made for extinction (*extinctio*) and for judgement (*Gericht*), while the Church is the carrier of God's glory (*exaltation*) and grace (*Erbarmen*). The late Barth, after the Holocaust, moves away from his earlier negative theological view on Israel and rather speaks about the ecumenical relationship between the Church and Israel. He called the modern State of Israel a special proof of God. The work of Barth was heavily criticized by many (more strongly by M. Goldmann, with greater tact by B. Klappert), while others greeted it

with great enthusiasm (K. Sonderegger). Anyone seeking to speak seriously on the question of Israel could no longer avoid being confronted with his theses.

In the course of studying the models (3.4) we come to the so called diasthesis theologies, which, instead of the earlier orientation to one covenant in the earlier models, think in terms of two covenants and the total soteriological separation of Israel and the Church. We analyze these models on the basis of the same four aspects:

- a) What does this structure say about the *ecclesiological identity* and the relationship of the Church and Israel?
- b) What does the given model say about the *soteriological* position of the Jewish people?
- c) Does the Church owe any kind of theological assistance to the Synagogue in order for the fulfilment of its eschatological perspectives. This latter is what we call *missiological aspects*.
- d) The fourth aspect of our research has been that of *eschatology*: Is there an eschatological hope, or a joint hope for Israel and the Church?

We have stated as a result of our research - that both the earlier and the more modern views lead us to a sense of impoverishment in comparison to the Christian thinking of the early Church. The negative fruit of earlier models (substitution) was primarily *ecclesiological and eschatological*: The Church has lost its roots as outlined in Romans 11, in the Jewish Olive Tree and could not handle the wider embrace of the eschatological perspectives, such as a possible regathering of the Jewish people, and the question of the establishment of a Messianic Kingdom. The lack in the more recent models (two-ways models, pluralism) is

obvious, too, perhaps these are even deeper than the earlier shortages. In these equations the Church seems capable of reviving the heresies of the ancient Church and of giving up fundamental Christological and soteriological doctrines. Among these are the denial of the Messianism of Jesus, or insecurity regarding the thesis of the Trinity. Missiological shortage comes from earlier modified doctrines. If salvation cannot be connected to Christ exclusively, we do not need to speak of a missiological need, either.

4. Special voices. One of these special voices is the *Palestinian Liberation Theology* (PLT) and *Messianic Judaism* (MJ). We have recognised that the military conflict in the Middle East is fundamentally a theological problem, and the statements of Christian Theology are echoed - unintentionally- in the arena of political statements. In describing Messianic Judaism we have made mention of international and Hungarian examples. The fundamental problem of MJ - similarly to the problem of the post-holocaust church - is the problem of integration and identity within the Body of Christ and in the presence of Israel. The subject is dealt with in the *Towards Second Jerusalem Council Movement* (TJCII). The bilateral movement, in existence for 20 years has gone through several deep crisis, but despite of this, has achieved significant results in church diplomacy.

5. Thematical and exegetical survey of the Letter to Romans. We have posed our basic questions we used earlier for the examination of the theological models in relation to the New Testament, more closely, the Letter to the Romans. We have recognised that the New Testament speaks characteristically about the relationship of Israel and the Church. It is difficult to place the New Testament statements about the Jewish theological existence into one single, uncontradictory system. There were some who called these

contradictions logical contradicions (contradictio) or simply skitzofreinc, we, however, would like to describe them by the term *paradox*.

6. In Chapter Six we attempted to set up a unique and new model, which we consider fundamentally 'reformed', because it thinks in terms of the Abrahamic covenant, yet it finds a unique place for the New Covenant, which is embraced by the Covenant of Israel. The name we have given to this model is the *paradox existence of Israel - the Olive Tree model*. We have identified seven pairs of paradoxes in our dissertation that - in their apparent contradictions - they express the singular truth, which is unfolding from Genesis to the apocalyptic future along the axis of time. We call the existence of Israel a paradox because the paradox pairs are clearly recognisable in it. At this point we would like to make a note - in some ways in defense of the partial truths of earlier theological thinking - that these theological models did not make false statements about Israel, but rather, they have grasped only one side of the paradox. Even this mistake has led to fatal consequences and can do so today. The paradoxical existence of Israel will remain a mystery. We must preserve the dynamic tension as set forth in the Biblical revelation and see the paradox pairs together, all the way until the Parusia when all paradoxes will be resolved.

In this chapter we have tried to provide an ecclesiological and an Israelological definition as well:

a) What is the Church? In this definition we consciously use our recognition that the Church at no time can define herself independently of Israel: The Church is the community of those Jewish and Gentile individuals who, in Christ-Messiah, are the continuum of Israel's spiritual remnant, with different identities

on the Olive Tree of Israel but integrated into the one Body of Christ which live together in unity. The expression 'different identities' should suggest that the Jewish person believing in Christ will not become a Gentile and the Gentile will not become Jewish when they receive Jesus the Messiah. Integration refers to their unity, or *koinonia*. Both of them remain what they used to be, yet the two become one, and their joined existence in common Salvation can (could) be a message to the World and to Israel, because the Church is the place where the wall of enmity has been broken down in the Cross of Christ (Ef 2).

b) After all this: what is Israel? Israel continues to be the chosen people of God. They have been hardened for us Gentiles as well. They, too, can find Salvation in their Messiah, which will take place collectively in the eschaton. Until then Jewish and Gentile believers, the New Testament church is compelled to be loving and truthful to her Jewish brethren: sometimes expressed in tearful prayers, sometimes in an embrace.

7. In Chapter 7. we touch on some neuralgical questions. These are the acceptable and unacceptable forms of missions to the Jewish people and the problems in relation to the ownership and use of the Promised Land. Eventually, we pose a very controversial and special eschatological question: that of the millenium. The history of the question of the millenium is a specific fossil in the history of dogmatics. It is a print through which we can follow how the Church has distanced herself from Israel and has become impoverished eschatologically, and has suffered other consequences. It is delightful that many well-known and moderate theologians attempt to build this controversial and problematic question into their theological thinking. Among these are Jürgen Moltmann.

8. *Consequences and recommendations.* These recommendations aim at the renewal of our theological thinking and church practice in relation to Israel. The most important of these in relation to systematic theology are:

- *Ecclesiology and Eschatology.* The Church cannot consider Israel in a post-Holocaust theology as the relics of the past in salvation history. The Church can no longer define itself without Israel, since Israel has a lasting covenant with God, and the two have joint eschatologies, which is also described in the *one sheepfold, one shepherd* picture.
- *We offer a new ecclesiological modell, which is called: Paradox existence of Israel – Olive Tree model.* (See Chapter 5 and 6.) In the existence of Israel the principle of *Predestination* (Romans 9) and the principle of *Free will* (Romans 10) are functioning together in a paradoxical way. The convection of both is the Romans 11, the mystery of Israel, which calls all of us to doxology.
- *Christology and Soteriology.* In our Christology and Soteriology, however, facing the tendencies of two salvation economies and pluralism, we have to remain careful, since acceptance of these tendencies can drift us into a serious Christian identity crisis. We have to love Israel and the Jewish people by not drifting from the Salvation that came to us in the Jewish Jesus-Messiah. It is He who can make us Jews and Gentiles grow up on the Israel roots into an eschatological people, or using the terminology of Paul, the Bride.

- *Missiology.* Our love for the Jewish people compels us to give an account of our hope in the 'hora confessionis', prepared for us ahead of time. The preconditions for this, however, are obvious: a more sincere repentance before God and the Jewish people, Christ-like love that surpasses our own truth, and a theological renewal that pleads for the Holy Spirit.

*

FONTOSABB PUBLIKÁCIÓK ÉS ELŐADÁSOK:

Magyar nyelvű publikációk és előadások

- *Járjátok körül a Sion!* Igetanulmány. Ref. Lapja, 1991. 10. sz.
- *A csecsemőkeresztségről.* ThSz, 1994/1, 5-11 pp.
- *A karizmatikusok hermeneutika alapelvei.* Ref. Egyház, Kálvin Kiadó, Budapest, 1996. július-augusztus, 168-170 pp.
- *Isten és mi a József-történetekben.* Ref. Egyház, 2003. február, 25. p.
- *Évente 180-350 ezer mártírunk van. Nemzetközi konzultáció a szenvedő egyházzól (Málta, 2004. január 20-23.).* Ref. Egyház, 2004. április, 89-91 pp.
- *Az óegyházi millenizmus legyőzésének okai és következményei.* Doktoriskolai tanulmány, 21 oldal, 2005. A tanulmány 2007-ben a Parakletos lelkészskörben a Kálvin téren elhangzott. Meghallgatható: www.hatvanref.hu/tanítások
- *Az Egyház látható egységének problematikája.* Elfogadott tanulmány a ThSz. Számára. Várható megjelenés 2008. augusztusa.
- Előadás: *Az Egyház és Izrael.* Doktorok Kollégiuma,

Budapest, 2003. augusztusa

- Előadás: *A messiási judaizmus problematikája*. Parakletos Lelkészkör, Budapest, Kálvin tér, 2007
- Bibliatanulmány: *A lelkiismeret a Római levélben*. Doktorok Kollégiuma, Debrecen, 2006. augusztus.
- Bibliatanulmány: *A prothesis és telega a predestináció és szabad akarat összefüggésében*. Doktorok Kollégiumában, 2007. augusztus.

Idegennyelű publikációk és előadások:

- *168-Hours Prayer-Net Hungary*. Hungarian Contribution. In: Tom Hess (ed.): *The Watchmen*. Progressive Vision International, Washington DC, 1998, 254-256 pp.
- *Meine Aengste und Hoffnungen in Bezug auf Europa*. In: Brennpunkt Gemeinde. Impulse für missionarische Verkündigung und Gemeindebau. Aussaat Verlag, Neukirchen-Vluyn, AMD, 2005, 110-112 pp.
- Korreferátum: *Eumenical Theology and the Unity of the Church*. International Reformed Theologian Conference (IRTI), Kolozsvár, 2007. július 3-8). A tanulmány szerkesztve kiadásra leadva. Olvasható: www.hatvanref.hu (tanítások)